

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ

УДК 140.823.2:378.013.73

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

Валентин Молодиченко, Людмила Афанасьєва

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Пошук нових моделей освіти, зумовлений вимогами часу, актуалізує висвітлення філософських смислів освіти як способу визначення людиною свого місця у світі культури, зокрема вільного вибору ціннісних орієнтацій і вільного життя. Освіта як система, що за суттю є ціннісною, охоплює структурно й таку підсистему, як виховання, що базується на соціоцентричних, антропологічних, національних, релігійних цінностях, володіє потенційно величезними можливостями щодо ціннісно-морального спрямування діяльності учня. Принципово важливим у плані реалізації освітнього аксіологічного потенціалу постає формування цілей і змісту освіти, в яких мають значення типи освітньої системи (традиційний, раціоналістичний, гуманістичний) і науково-дослідницька діяльність, в якій засадничими є філософські ідеї, що обґрунтовують ідеали, норми та онтологічні постулати науки й освіти.

Молодиченко Валентин, Людмила Афанасьєва. Аксиологическое измерение образования: проблемы и потенциальные возможности

Поиск новых моделей образования, обусловленный требованиями времени, актуализирует проявление философских смыслов образования как способа обретения своего места в мире культуры, в частности, свободного выбора ценностных ориентаций и свободной жизни. Образование, будучи системой ценностной по существу, структурно включает такую подсистему, как воспитание, базирующееся на социоцентрических, антропоцентрических, национальных и религиозных ценностях и обладающее потенциально огромными возможностями в морально-ценностной ориентации деятельности ученика. Принципиально важным в плане реализации образовательного аксиологического потенциала представляется формирование целей и содержания образования, в которых имеют значение тип образовательной системы (традиционный, рационалистический, гуманистический) и научно-исследовательская деятельность, в которой методологическим основанием выступают философские идеи, которые обосновывают идеалы, нормы и онтологические постулаты науки и образования.

Molodychenko Valentyn, Afanas'yeva Lyudmyla. Axiological dimension of education: problems and potential opportunities

Search for new people of education, required by the demands of our time, actualizes illumination of the philosophical meanings of education as a means for a man to define his place in the world of culture, in particular the free choice of value orientations and free life. Education, as a system that is of value in its essence and structurally includes such subsystem as upbringing which is based on sociocentric, anthropological, national and religious values, has a great potential of opportunities concerning value-moral orientation of the pupil's activity. Thus, formation of the purposes and content of education is principally important for realization of the educational axiological potential. The types of educational systems (traditional, rational, humanistic) and research activity, based on philosophical ideas that substantiate ideals, norms, and ontological postulates of science and education, are significant for the purposes and content of education.

Ключові слова:

аксіологія, виховання, освіта, освітня система, філософські засади, ціннісна орієнтація, цінність.

аксіологія, виховання, освітня система, образование, философские основания, ценностная ориентация, ценность.

axiology, upbringing, education, education system, philosophical foundations, value orientation, value.

Якщо освіта є складником соціального механізму виживання людства, то аксіологічно навантаженим слід вважати її головне завдання – «створення людини», здатної жити в реальному суспільстві. Молода людина в ході навчання та виховання має дійти розуміння, що сенс життя – реалізація своїх потенційних здібностей у процесі продуктивної, творчої життєдіяльності. Пошук нових моделей освіти зумовлений необхідністю розроблення механізмів адаптації людини до мінливого світу, а також зростанням розбіжності між відносно сталими пізнавальними можливостями та світом, що все більше ускладнюється. Отже, можна твердити, що демократичний розвиток освіти в сучасних умовах, нова освітанська парадигма покликани не просто забезпечити відтворення цінностей, що пропонуються освітою, а створити можливості для вільного їх вибору особистістю, яка навчається й виховується. Отже,

проблема вибору цінностей постає як одна з головних проблем у системі сучасної освіти та виховання.

До основних цінностей цивілізації раніше належали цінності попередніх епох: досвід античної демократії й становлення в її культурі спектра різних філософських систем і перших зразків теоретичної науки, християнська традиція з її уявленнями про людську індивідуальність, з концепцією моралі й розумінням людського розуму як такого, що створений за образом і подобою Божою й тому здатний до раціонального осягнення смислу буття. Сьогодні до них додалася цінність об'єктивного й предметного знання, що розкриває сутнісні зв'язки речей, їхню природу й закони, відповідно до яких можуть змінюватися речі. Так чи інакше, на різних напрямках осмислення цієї проблеми філософська думка намагалася або онтологізувати мораль, або вивести її з природи лю-

дини (В. Андрущенко, М. Бахтін, І. Бех, В. Лях та ін.). До того ж, певна фрагментарність, зумовлена диференціацією досліджень об'єктивного світу, почала суперечити тому факту, що людина не може бути «розподіленою» за певними різноманітними окремими видами діяльності, у яких вона начебто виховується в певному вимірі: моральному, естетичному, економічному або екологічному. Наприклад, екологічно вихована людина повинна, за своїми внутрішніми переконаннями, охороняти будь-яке середовище, а не лише природне довкілля, хоча, безперечно, і його. Економічно вихована людина має виявляти свою вихованість у будь-якій справі, а не лише у фінансово-бухгалтерській, раціонально розпоряджатися будь-якими ресурсами. Іншими словами, індивід повинен виявляти вихованість у будь-якому вимірі своєї діяльності. Тому й кожна більш чи менш складна ланка педагогічно побудованої життєвої діяльності вихованця мусить якомога ширше відображати різні аспекти його моральної позиції, втілювати різні напрями його виховання. А загальна культура й вихованість людини, так само, зумовлює морально вмотивовані цілі, які вона ставить перед собою. До цього процесу мають бути залучені всі засоби виховання. Єдність структури процесу діяльності (мотив, мета, процес, оцінка), на думку В. Огнев'юка, дає підставу вважати, що саме в цьому криється потенціал цілісності морального виховання [9, с. 17].

Дослідники вказують, що для реалізації завдань виховання щодо вибору найзагальніших моральних критеріїв слід знайти можливість реалізації людини в певній, хоча б одній (але, можливо, не єдиній) сфері предметності. І роль цієї сфери надзвичайно важлива для всієї, так би мовити, цілісної моральної діяльності. У ній фокусується саме та життєва позиція людини, яку вона самостійно визначила (докладно про це – у концепції сходження особистості до духовно-моральної культури людства І. Беха [3]). З урахуванням цього ми спробуємо проаналізувати можливість освіти для виконання окреслених завдань із посиланням на М. Бахтіна, який виділив в освітньо-педагогічній діяльності такі послідовні стадії розвитку: виникнення у вихованця інтересу до певної сфери; пробудження зацікавленості цінностями саме цієї сфери, їх буденним змістом; формування схильностей до виявлення моральних цінностей у своїй діяльності, а в подальшому – і до виявлення цінностей у всіх інших предметних сферах; пробудження потреби в постійному дотриманні цих моральних цінностей [2, с. 118].

Безперечно, йдеться про ті самі сфери, які в освіті створюють відповідні предмети навчання. Саме навчання пронизує всю життєву діяльність дитини, молоді людини. Безсумнівно й те, що вона є найважливішим чинником морального ви-

ховання в умовах, коли бажання до навчання в молоді зростає. Основне питання, що виникає при визначенні змісту морального виховання, – це сформування системи цінностей. Адже будь-яка цінність набуває справжнього змісту лише за умови введення її до системи. Система ж завжди має ієрархічний характер, тобто будь-яка ціннісна система характеризується вищою цінністю. У цьому зв'язку виникає низка запитань. Як саме можна залучати до наукового пізнання ціннісні орієнтації? Які мають бути механізми цього залучення? Чи не призведе до деформацій істини вимога співвимірювання її з соціальними цінностями? Чи є суперечності між чинниками, зумовлені основними презумпціями науки (настанова на пошук об'єктивної істини й настанова на постійне зростання нового знання), між принципами переходу науки в новий стан?

У науковій літературі визначають декілька систем виховання [3, с. 115-127]. Насамперед це система виховання, яка ґрунтується на трансцендентних цінностях і спрямована на наближення вихованця до абсолютної цінності – Вищої Істоти. Зміст виховання визначається такими цінностями, як душа, безсмертя, потойбічне життя, щастя, віра, надія, любов, спокута. Земні цінності в межах цієї системи розглядаються як тимчасові, другорядні, обмежені. Крім того, є система виховання, що базується на соціоцентричних цінностях. Вищою цінністю тут виступає людство загалом, а виховання при цьому спрямоване на досягнення позитивного ставлення до всіх людей, незалежно від статі, національності, соціального стану, а також – до людської діяльності та її продуктів, тобто культури в найширшому її розумінні. Базові цінності в такому вихованні – це свобода, рівність, праця, мир, творчість, солідарність, злагода тощо. Але така система виховання має певні вади, наприклад, космополітичну розмитість, адже те, що є свободою для одного, може бути несвободою для іншого, а мир між двома народами може бути досягнутий через зраду інтересів їх сусідів.

Система виховання, що спирається на антропоцентричні цінності, спрямована на піднесення індивідуальності у структурі людських цінностей. Ідеться про те, що розвиток кожного індивіда на основі самовиявлення у спільноті індивідів – запорака загального блага. Базовими цінностями тут є самореалізація, автономність, користь, індивідуальність. Провідна вимога такого виховання: «Навчись піклуватися про себе сам, щоб не створювати проблем для інших», – а головний недолік полягає в загрозі перетворення вищої цінності на елементарний егоїзм. Врешті-решт, є система виховання, що ґрунтується на національних цінностях. Вона усуває недоліки трьох попередніх систем і водночас вбирає їхні позитивні елементи, ставлячи в центр уваги національну ідею, що реа-

лізується титульною нацією спільно з представниками інших національностей з метою забезпечення сталого розвитку суспільства. Такий підхід забезпечує вихованцям доступ до різних систем цінностей, а система виховання допомагає не лише оволодіти комплексом гуманістичних цінностей, а й готує молодь до життя в конкретному соціально-культурному просторі й до участі в його вдосконаленні.

Отже, головною метою національного виховання на сучасному етапі є набуття молодим поколінням історичного й соціального досвіду: успадкування духовних надбань народу, що віками накопичувалися в річищі світової цивілізації й культури; розвиток особистісних властивостей громадянина Української держави; формування культури міжнародних взаємин. При цьому визначаються стратегічні завдання виховання: науково-педагогічне забезпечення єдності фізичного, духовного й інтелектуального розвитку особистості; визначення в освіті пріоритету гуманістично-світоглядних знань, формування цілісного бачення світу й людини в гармонії з природою, космосом і собою; утвердження гармонії національного й загальнолюдського, розвиток почуття відповідальності за збереження національних традицій, звичаїв, культурних надбань, реалізація ідеї «діалогу культур»; творення індивідуального «я» громадянина в його духовній автономності та в умінні поєднувати особисті інтереси з родинними, колективними, суспільними й державними. Отже, національне виховання в означеному змістовому контексті найбільш відповідає парадигмі людинобіосфероцентризму, що найефективніше може сформувати в людині правильне розуміння ціннісного морального вибору, який ми можемо визначити як людиномірний.

Слід зазначити, що важливу роль у підготовці учнів до вибору морального способу життя та діяльності в конкретній ситуації відіграє і зміст освітньої системи. У цьому контексті В. Кремень визначає три типи освітніх систем, що мають різні підходи до формування цінностей освіти: традиційну, раціоналістичну та гуманістичну [6, с. 35-38]. Зокрема, традиційна концепція побудована на трьох постулатах: перший – основна мета освіти – оволодіння базовими знаннями, уміннями й навичками; другий – головна увага приділяється вивченню й засвоєнню академічних знань, основне навантаження – на базових дисциплінах і найважливіших галузях знань; третій («морально-освітній» постулат) – освіта неможлива без засвоєння певних цінностей моральності. Якщо інтегративно підсумувати ці постулати, то, згідно з традиційною концепцією, навчання зводиться до чітких стандартів і критеріїв успішності. Тобто академічну успішність забезпечують насамперед такі інструменти інтелектуальної пра-

ці, як опрацювання навчальних планів, опора на пам'ять, на повторення пройденого.

Виходячи з аналізу наукових напрацювань, можна твердити, що традиційна освітня система орієнтована на два шляхи в підготовці учнів до вибору морального способу життя. Перший, характерний для ранніх стадій онтогенезу, – це формування моральних звичок через закріплення певних форм поведінки, розвиток моральних почуттів у ході стихійного накопичення морального досвіду. Дійсний моральний смисл таких звичок стане зрозумілим дитині значно пізніше. Тут не передбачається свідомого ставлення. Таким способом закріплюються елементарні правила й норми (вітатися, поступатися місцем людині похилого віку), створюються передумови для засвоєння складніших моральних вимог. Останні засвоюються іншим способом у ході самовиховання: спочатку довільно, під особистісним контролем, на протигагу іншим бажанням, а надалі вже безпосередньо. Це і є другий шлях, на якому свідомо засвоєні моральні принципи, збагатившись відповідними переживаннями, стають мотивами вибору, тобто перетворюються на переконання особистості, які становлять ідеальне підґрунтя її совісті.

Раціоналістична концепція мало поширена в Україні. Кредо раціоналістів: знання – це упорядкована сукупність об'єктивних фактів. Воно, як і належить, повинно пропонуватися суб'єктам освіти ззовні як похідне від викладача – «освітнього менеджера». Згідно з цією концепцією актуально звучить вислів: «Студент – це посудина, яку потрібно наповнити». Виходячи з такого розуміння сутності освіти, раціоналісти й розв'язують проблему методів навчання, що полягають у створенні ефективної та всебічно розробленої технології із застосуванням комп'ютерної техніки, інформаційних систем, спрямованих на засвоєння певної освітньої програми. При визначенні системи виховання нових поколінь раціоналістичний підхід в освіті виходить із необхідності формування її ідейної основи – системи поглядів і моральних критеріїв. Представники гуманістично спрямованої філософії освіти, що набуває в Україні дедалі більшого поширення, на протигагу «традиційникам» і «раціоналістам», вважають сенс освіти, її зміст необхідною умовою для особистісного самовираження, самоствердження людини, можливістю найбільш повно й адекватно відповідати природі людського «Я», тобто допомогти людині розбудити те, що в ній уже закладено (природні унікальні здібності, нахили), а не навчати її того, що придумано раніше, апріорно. Такий філософський підхід відкриває найплідніший шлях до самореалізації особистого «Я» і, як наслідок, до ефективного морального виховання.

Педагоги – прихильники гуманістичної концепції – спираються на такі цінності, як співробітництво, рівність, довіра, взаємодопомога, толерантність, емпатичність, а не на протилежні (технократичні) цінності, які знаходять віддзеркалення у відносинах залежності, конкуренції, ієрархії влади й контролю над іншими. Цей підхід проголошує пріоритет людини в контексті національних і загальнолюдських цінностей, відштовхується від аксіологічних підходів до філософії освіти. Ця парадигма з'єднує цілі освіти, її зміст із формуванням духовно розвиненої, моральної та вільної людини, здатної до творчості, соціальної активності, громадянина, відповідального за свої дії перед суспільством. Саме такий підхід створює умови для відродження людяного в людині, вивершення її індивідуального «Я», готує учня до вибору морального способу життя та діяльності в конкретній ситуації, примушує учня робити вибір на користь позитивних цінностей і обирати більше добро або, у випадку виникнення негативних цінностей, здійснювати вибір на користь меншого зла.

У цьому контексті важливим аспектом гуманістично спрямованої освіти є здійснення катарсису мислення. Відомі типи мислення – повсякденне, ділове, наукове, художнє, філософське – тільки тоді набувають свого статусу, коли стають творчими. Мисленнєвий потенціал не стільки повідомляє нові думки, скільки змінює свідомість людини, відкриває багатомірний континуум для нових духовних пошуків. Мислення розширює простір можливостей людини. Враховуючи цю специфіку мислення й творчості більшість дослідників (В. Кремень, А. Девиденко, С. Костенко та ін.) зазначають, що освіта покликана не лише переконувати учня, студента, не лише передавати їм своє уявлення, свої думки про динамічний і разом із тим стабільний світ, викликаючи згоду чи незгоду з ними, а й орієнтувати навчальний процес на мисленнєве очищення, розумове осяяння. Учень, студент мусять зрозуміти, що можна думати й так, і інакше, адже мислення містить нескінченний потенціал можливостей, що і є творчістю, тобто кожна думка, до якої суб'єкт навчання буде підведений низкою аргументів, – це тільки одна з можливостей мислення, що визначає його творчий потенціал.

Творчість виконує очищувальну роботу, чим створює можливість для досягнення справжнього знання. Тому вибір, зроблений людиною завдяки інтелектуальному осяянню й «голосу душі» – мудрості, – виправданий насамперед тому, що його ще можна зробити. Рішення є добрим й правильним не тому, що вже одного разу було прийняте, а тому, що воно може бути знову прийняте й виконане. Думки, почуття, діяння та всі інші визначення, за якими традиційно класифікують людсь-

кі можливості, стосуються інших людей настільки, наскільки й окремого індивіда, якому вони належать. Отже, індивід, обираючи ту чи ту можливість, робить це не тільки щодо себе, а й у самому процесі самовиявлення щодо інших. Це створює нові перспективи актуалізації духовного буття особистості, вибору на користь добра чи меншого зла, оскільки вона виявляє можливість зосередитися й виступати як «Я». Звідси – колосальна можливість гуманістично орієнтованої освіти: спрямовувати навчальний процес на те, щоб людина була спроможною не тільки пізнавати та перетворювати світ, а й для того, щоб уміти здійснювати моральний вибір, бути реальною моральною особою, сповненою смислами.

Розглядаючи виховний сенс освіти в забезпеченні вибору добра, слід торкнутися проблеми можливостей освіти у формуванні в особистості відмови від кар'єризму, пристосовництва, нездорової корисливості в суспільстві. На нашу думку, такі можливості можуть бути реалізовані у процесі формування гармонійного поєднання в особистості індивідуальних і колективних проявів. Механізмом такого поєднання слід уважати самоактуалізацію особистості. На думку С. Костенка, «свобода від» потрібна молодій людині при пізнанні навколишньої дійсності, щоб звільнитися від алгоритмів, стереотипів, умовностей, по-іншому подивитися на світ [5, с. 146]. Свобода як відчуття автономності та захищеності є необхідною умовою «надсистемної» самосвідомості індивіда, а мірою свого розвитку молода людина буде відчувати все більшу потребу вільної самоактуалізації. З іншого боку, молодій людині потрібна й «свобода для» – як умова розвитку власної здатності для здійснення вільного вибору діяльності та форми поведінки у процесі самоактуалізації, самостійного оволодіння «моделями різних діяльностей», як «право на помилку», що стимулює активність, саморозвиток людини. Самореалізація, самоактуалізація молодої людини допомагає їй зрозуміти ситуацію, проаналізувати її.

Утім, свобода людини – це не тільки її здатність приймати самостійне рішення, а й водночас відповідальність за свій моральний вибір – вибір істини, добра, краси. Адже відповідальна свобода – свобода, що проявляється у почутті відповідальності за те, що людина робить, як вона діє, – заснована на впевненості в тому, що людина є автором своїх дій. Отже, самоактуалізуючись і саморозвиваючись в освітньому просторі, молода людина набуває здатності творчої адаптивності, тобто готовності та вміння робити моральний вибір, дотримуючись при цьому відповідальності. У цьому контексті оригінальними видаються погляди Ж.-П. Сартра, який створив концепцію «екзистенційного вибору» особистості [8]. На його думку, сутність людини – це задум, проект, май-

бутнє. Людина є тим, ким намагається бути, вона сама визначає своє майбутнє, проектує долю. Речі, що оточують людину, в принципі не мають істотного значення для того, що станеться з людиною пізніше, бо її дії детермінуються не речами (суспільними відносинами, інститутами, ідеями), а ставленням людини до речей. Людина – вільна істота. Все залежить від того, ким (чим) вона захоче бути. Немає такої умови, яка б завадила людині здійснити свій вибір. Скеля, яку я бачу перед собою, – міркує Ж.-П. Сартр, – буде моїм ворогом, чинитиме опір, якщо я захочу перенести її з місця на місце. Проте та сама скеля стане моїм співучасником, якщо я захочу використати її як висоту для огляду ландшафту. Все залежить від того, який сенс, значення людина надає речам.

Виходячи з наведеного, актуалізується й проблема посилення світоглядно-гуманітарного складника сучасної освіти, її гуманістично-творча місія. Головною метою останньої є всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності, її розумових і фізичних здібностей. Освіта покликана відігравати важливу роль у формуванні громадян, здатних до збагачення інтелектуальної та матеріальної скарбниці народу, ефективної розбудови держави, забезпечення достойного місця кожного в нашому суспільстві. При цьому важливо забезпечити гуманістичну спадкоємність освіти, піднявши її ефективність у завершальній ланці – у галузі вищої освіти. Виконання такого завдання потребує глибоких змін і змісту, і методики викладання, і дослідницької роботи, і форм гуманітарної освіти. Вища освіта мусить забезпечувати фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку. У вищому навчальному закладі молода людина опановує гуманітарні науки в повному обсязі відповідних національних і світових досягнень. Тут виробляється вміння застосовувати ці знання в різних видах професійної та соціальної діяльності, – йдеться про здобуття певного кваліфікаційного рівня для фахівця гуманітарного, соціально-економічного спрямування. Випускникові ж інженерного, аграрного чи іншого вузькоспеціального вищого навчального закладу гуманітарна підготовка дає можливість подолати штучну відстороненість природничих, технологічних знань від людинознавчих. Відновлення органічних зв'язків технічної й гуманітарної сторін освіти формує дійсно всебічно розвинену особистість, здатну до аналізу й розв'язання проблем життя, суспільства, природи й техніки у їх взаємодії та взаємозалежності.

Відповідно до концептуальних засад української освіти, вища школа здійснює історичну, філософську, політологічну, економічну, соціологічну, культурологічну, психолого-педагогічну підготовку, забезпечує оволодіння системою знань і навичок, що формують здоровий спосіб життя й

спрямовані на зміцнення духовного та фізичного здоров'я особистості. У вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації ці напрями забезпечуються шляхом вивчення відповідних наук у їх систематичному й повному вигляді. Це – історія України в контексті світового розвитку; вітчизняна та світова філософія; основи економічної теорії, політологія; соціологія; українська й зарубіжна культура; правознавство; українська та іноземні літератури й мови; фізична культура; основи соціальної екології; психологія й педагогіка, навчальні курси за вибором студентів (обсяг годин встановлюється вузом, факультетом), зокрема релігієзнавство, етика, естетика тощо. При цьому мінімальний обсяг навчальних годин із цих дисциплін повинен становити не менше третини навчального часу (зокрема, до 15% цього обсягу відводиться для самостійної роботи студентів) [7, с. 494]. Однак, на жаль, сьогодні відбувається значне скорочення навчальних годин у вузах, які готують студентів-гуманітаріїв, зокрема й за рахунок загальногуманітарних дисциплін. Отже, у контексті досліджуваного явища постає необхідність посилення змісту, значення та ролі гуманітарних предметів, зокрема етики й естетики. Безперечно, прикладне значення цих наук здебільшого зумовлене їхньою спрямованістю на аналіз і обґрунтування моральних норм, етичних та естетичних цінностей. Зрештою, це значення й зводиться не до чого іншого, як до запровадження в різноманітних формах і аспектах суспільного життя певної критично вивіреної сукупності подібних цінностей і норм – певного стандарту людської моральності. Становище в сучасному українському суспільстві робить зазначену роль етики та естетики досить актуальною: саме свобода висуває найвищі вимоги до людського сумління й відповідальності, а отже, робить особливо болючим їх нестаток.

Важливою для всього суспільства та для кожної родини й особистості сферою впровадження результатів етичних досліджень і санкціонованих етикою моральних норм є сфера виховання. Урахування етичних підходів і норм в організації виховного процесу дає змогу істотно підвищити його гуманістичний потенціал. Так, саме за етичними критеріями не можна ототожнювати виховання та формування особистості, тлумачити людину, котра виховується, як пасивний об'єкт формотворчих зусиль вихователя. Етика наполягає на розгляді виховання як духовного насичення людини, що розгортається в діалозі, спілкуванні рівнопорядкових суб'єктів, спрямованому на розвиток вільної й відповідальної особистості. Висновки й рекомендації етики та естетики мають перспективу широкого застосування всюди, де визначальним є цілісний підхід до людської особи, – у педагогіці, практичній психології тощо. Разом із

тим, етика та естетика проникають у найрізноманітніші, інколи досить несподівані, галузі сучасного життя – у політику, наукові дослідження, менеджмент тощо. Фахівця з етики можна нині зустріти у штаті багатьох провідних західних корпорацій: у їх динамічній діяльності незамінною виявляється роль компетентного аналітика, чий поради за будь-яких непередбачених ускладнень дають змогу не відхилитися від правил чесної гри, зберігаючи довіру партнерів.

І все ж найбільш традиційним і відповідним філософській специфіці етики та естетики є їхній вплив на духовний світ самої людської особистості. Реальна орієнтація на позитивні моральні, естетичні цінності зумовлюється передусім не пропагандою знань, а загальним станом культури та власним рішенням, власними вольовими зусиллями людей. Тут етика й естетика здатні допомогти людській особистості в її духовних пошуках, ознайомити її з виробленими представниками різних культур відповідями на питання, що поновому (у моральному досвіді не буває простих повторень) постають перед нею, з усталеними формами й категоріями людського мислення, які відповідають специфіці цих питань. Пряме завдання згаданих наук у цьому разі – допомогти наблизитися до рівня, досягнутого культурою людства в осмисленні моральних проблем, які нас хвилюють, і разом з тим повніше й виразніше усвідомити неповторність власної ситуації, необхідність творчого зусилля власної волі та думки. Принципово важливим у зазначеному ракурсі постає філософсько-аксіологічне наповнення наукових досліджень і освітньо-наукової діяльності. Як і будь-яка діяльність, наукове пізнання регулюється певними ідеалами й нормативами, котрі відображають ціннісні й цільові настанови науки,

ніби відповідають на запитання: для чого потрібні ті чи інші пізнавальні дії (ціннісні регулятиви), який тип продукту (знання) має бути отримано внаслідок їх здійснення (цільові настанови) і в який спосіб здобути цей науковий продукт (методологічні регулятиви). У цьому сенсі окремий блок засад науки створюють філософські ідеї та принципи, котрі обґрунтовують ідеали й норми та онтологічні постулати науки й забезпечують уведення наукового знання в культуру через освіту.

Як правило, у фундаментальних галузях дослідження розвинена наука має справу з об'єктами, котрі ще не засвоєні ані у виробництві, ані у повсякденному досвіді. Для повсякденного здорового глузду ці об'єкти можуть бути незвичайними й незрозумілими. Знання про них можуть не збігатися з уявленнями про світ на рівні повсякденного пізнання відповідної епохи. Тому певне їх узгодження забезпечують філософські засади науки. Кожна нова ідея, щоб стати або постулатом, або принципом, що відображає новий ідеал і норматив наукового пізнання, має якраз пройти через процедуру філософського обґрунтування. Більше того, філософські засади науки разом із функцією обґрунтування вже отриманих знань виконують також евристичну функцію, причому збіг філософської евристики й філософського обґрунтування не є обов'язковим. Отже, філософські засади науки гетерогенні й допускають варіації філософських ідей і категоріальних смислів, що використовуються в науково-освітній діяльності. Усе це стосується наук, безпосередньо звернених до духовного світу людини, бо ж саме етика й естетика постають як науки, що надають нам певні знання, – проте не тільки як науки, а й як необхідний компонент філософської культури та людської духовності загалом.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне / В. Андрущенко, М. Михальченко // Вища освіта України. — 2005. — № 4. — С. 5—12.
2. Бахтін М. Гуманізм як принцип виховання сучасної молоді / М. Бахтін // Вища освіта України. — 2007. — № 1. — С. 117—120.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання / І. Д. Бех. — К.: Либідь, 2006. — 272 с.
4. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологическое эссе) / Ю. Козелецкий. — К.: Либидь, 1991. — 288 с.
5. Костенко С. С. Образование как процесс социализации с жизнеутверждающей направленностью / С. С. Костенко // Философские науки. — 2007. — № 5. — С. 137—148.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
7. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-

References

1. Andrushchenko, V., & Mykhal'chenko, M. (2005). Humanism and Humanitarism: Common and Specific. Higher Education of Ukraine, 4, 5-12. [in Ukrainian]
2. Bakhtin, M. (2007). Humanism as a Main Principal of Modern Youth Education. Higher Education of Ukraine, 1, 117-120. [in Ukrainian]
3. Bekh, I. D. (2006). Education of Personality: Stepping up to Spirituality. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian]
4. Kozeleckiy, Yu. (1991). Diversity in Human Measures (philosophical essay). Kyiv: Lybid'. [in Russian]
5. Kostenko, S. S. (2007). Education as a Process of Socialization with Life Stating Orientation. Philosophical Science, 5, 137-148. [in Russian]
6. Kremen, V. H. (2005). Education and Science in Ukraine – Innovative Aspects. Strategy. Realization. Results. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian]
7. Huberskyi, L., Andrushchenko, V., & Mykhal'chenko, M. (2005). Culture. Ideology.

- світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. — К.: Знання України, 2005. — 580 с.
8. Лях В. Екзистенційна свобода: вибір і відповідальність (філософська концепція Ж.-П. Сартра) / В. Лях // Філософська і соціологічна думка. — 1995. — № 5—6. — С. 110—116.
 9. Огнев'юк В. Навчання та виховання як соціоцентричні цінності / В. Огнев'юк // Вища освіта України. — 2003. — № 4. — С. 15—20.
 10. Предборська І. М. Методологічні засади історії педагогіки / І. М. Предборська // Історія педагогіки в структурі професійної підготовки вчителя: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського держ. пед. університету. — Кам'янець-Подільський: АбеткаНОВА, 2002. — Вип. 3. — Т.2. — С. 5—12.
- Personality: Methodological World View Analysis. Kyiv: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian]
8. Liakh, V.(1995). Existential Freedom: Choice and Responsibility (Philosophic Concept of Zh.-P. Sartre). Philosophical and Sociological Thinking, 5-6, 110-116. [in Ukrainian]
 9. Ohneviyuk, V. (2003). Education as Sociocentral Value. Higher Education of Ukraine, 4, 15-20. [in Ukrainian]
 10. Predbors'ka, I. M. (2002). Methodological Basis of History of Pedagogics. History of Pedagogics in the Structure of Professional Training of a Teacher: Collected scientific works of Kamianets-Podil'skyi State Pedagogical University, 3(2), 5-12. [in Ukrainian]

Інформація про авторів:

Молодиченко Валентин Вікторович

molodyshenko@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
72312, Україна

Афанасьєва Людмила Василівна

lyudmilasocio@ Rambler.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
72312, Україна

doi:10.7905/vers.v0i2.585

Надійшла до редакції: 13.03.2013 р.

Прийнята до друку: 15.04.2013 р.